

Social Capital of Territorial Communities: Adapting R. Putnam's Model to the Ukrainian Realities

UDC: 316.47:352.071.5(477)

DOI: [https://doi.org/10.17258/GRANI28\(2\)2025](https://doi.org/10.17258/GRANI28(2)2025)**Dovbysh Nataliia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0003-0072-3295>, n.e.dovbysh@student.karazin.ua*V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)*

Abstract.

Relevance. The relevance of researching the social capital of territorial communities in Ukraine is driven by the need to study the transformation of its key components – trust, norms of interaction, and civic engagement – under the conditions of war, mass population displacement, rising social tension, and decreasing institutional stability. The purpose of the study is to identify the possibilities of adapting Robert Putnam's model of social capital to contemporary Ukrainian realities, taking into account new social practices that have emerged in territorial communities as a result of the full-scale war.

Results. The analysis of empirical data shows that different types of territorial communities are characterized by different dominant forms of social capital. In frontline communities, linking social capital prevails. In host communities that integrate internally displaced persons, bridging social capital is being formed. In relatively stable communities, as well as in de-occupied territories, bonding social capital predominates. The analysis of the key components of social capital – trust, norms of interaction, and civic engagement – indicates a shift from institutional (vertical) trust to horizontal ties and informal networks of interaction.

Conclusions. The development of a unified model of social capital under wartime conditions is inappropriate due to the asymmetry of challenges, unequal access to resources, and the specific social experience of each community. The adaptation of Putnam's model to Ukrainian realities should be based on recognizing the asymmetry of community experiences, accounting for the factor of war and constant threats as a long-term context for the functioning of society. In addition, civic engagement should be reconsidered as a dynamic process rather than a static institutionalized practice, with an emphasis on the flexibility and adaptability of social capital under conditions of uncertainty.

Keywords: social capital, territorial community, trust, norms of interaction, civic engagement, Putnam's model, war

Соціальний капітал територіальних громад: адаптація моделі Р. Патнема до українських реалій

Довбиш Наталія*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна)*

Анотація.

Актуальність соціального капіталу територіальних громад України зумовлена потребою у вивченні трансформації його ключових компонентів – довіри, норм взаємодії та громадянської активності – в умовах війни, масових переміщень населення, зростання соціальної напруги та зниження інституційної стабільності. Метою дослідження є з'ясування можливостей адаптації моделі соціального капіталу Р. Патнема до сучасних українських реалій з урахуванням нових соціальних практик, що виникли в територіальних громадах під впливом повномасштабної війни.

Результати. Аналіз емпіричних даних засвідчив, що в різних типах територіальних громад домінують різні форми соціального капіталу. У прифронтових громадах переважає зв'язковий соціальний капітал (linking social capital). У приймаючих громадах, які інтегрують внутрішньо переміщених осіб, формується об'єднувальний соціальний капітал (bridging social capital). У відносно стабільних громадах, а також у деокупованих територіях, переважає зв'язуючий соціальний капітал (bonding social capital). Аналіз ключових компонентів соціального капіталу – довіри, норм взаємодії та громадянської активності – свідчить про переорієнтацію від інституційної (вертикальної) довіри до горизонтальних зв'язків і неформальних мереж взаємодії.

Висновки. Формування уніфікованої моделі розвитку соціального капіталу в умовах війни є недоцільним через асиметричність викликів, нерівномірність доступу до ресурсів і специфіку соціального досвіду кожної громади. Адаптація моделі Р. Патнема до українських реалій має ґрунтуватися на визнанні асиметрії досвіду територіальних громад, врахуванні чинника війни та постійних загроз як тривалого контексту функціонування соціуму. Крім того, необхідним є переосмислення громадянської участі як динамічного процесу, а не сталої інституціоналізованої практики, а також акцент на гнучкості й здатності соціального капіталу адаптуватися до умов невизначеності.

Ключові слова: соціальний капітал, територіальна громада, довіра, норми взаємодії, громадянська активність, модель Р. Патнема, війна

Вступ.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році зумовило масштабні демографічні, соціальні та економічні виклики, докорінно змінивши наше повсякденне життя. Територіальні громади, які впродовж останніх років розглядалися як ключові осередки локального розвитку в межах реформи децентралізації, нині постають у новій ролі – як простори соціального згуртування та взаємної підтримки в умовах затяжної нестабільності.

В умовах війни особливої значущості набуває соціальний капітал – система горизонтальних і вертикальних зв'язків, що охоплює рівень інституційної та міжособистісної довіри, норми взаємодії та громадянську активність. Високий рівень соціального капіталу розглядається як один із визначальних чинників ефективного місцевого самоврядування, розвитку громадянського суспільства та підвищення добробуту громад.

Актуальність дослідження соціального капіталу територіальних громад України обумовлена необхідністю аналізу трансформацій його ключових компонентів – довіри, норм взаємодії та практик громадянської участі – в умовах війни, масових переміщень населення, зростання соціальної напруги та зниження інституційної стабільності. Такі зміни потребують переосмислення класичних теоретичних підходів до розуміння соціального капіталу, зокрема адаптації моделі Р. Патнема через призму сучасних українських реалій.

Аналіз попередніх публікацій. Термін «соціальний капітал» набув поширення у 1970-х роках ХХ століття в межах англо-американської соціологічної традиції. Теоретичні засади цієї концепції були закладені в працях провідних зарубіжних дослідників – Р. Патнема, Ф. Фукуями, П. Бурд'є, Дж. Коулмана, О. Портеса, Дж. Сенсбреннера та інших. Кожен із цих авторів запропонував власне визначення поняття соціального капіталу, однак спільним у їхніх підходах є розуміння соціального капіталу як системи сталих, усвідомлених інтерактивних зв'язків, що формуються як у горизонтальному (міжособистісному й міжгруповому), так і у вертикальному (між групами та інституціями) вимірах. У соціологічному дискурсі соціальний капітал розглядається як важливий чинник ефективного функціонування інституцій, розвитку громадянського суспільства та підвищення рівня соціальної довіри.

Важливий внесок у теоретичне осмислення соціального капіталу здійснив Р. Патнем, який у своїх працях «*Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*» (Putnam, 1993), та «*Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*» (Putnam, 2000) закріпив як теоретичні засади моделі соціального капіталу, так і методологічну основу для

його емпіричного вивчення.

Згідно з визначенням Р. Патнема, соціальний капітал – це сукупність характеристик суспільної організації, таких як довіра, норми взаємодії та громадянська активність, які сприяють координації дій і забезпечують ефективність спільної діяльності в межах спільнот (Putnam, 2000).

У межах своєї концепції Р. Патнем виокремлює три основні типи соціального капіталу: зв'язуючий соціальний капітал (*bonding social capital*), який характеризується тісними внутрішньогруповими зв'язками (родинними, дружніми, сусідськими) та забезпечує згуртованість у межах однорідних спільнот; об'єднувальний соціальний капітал (*bridging social capital*), що формується через горизонтальні зв'язки між представниками різних соціальних груп і сприяє соціальній інтеграції, довірі та взаємодії в межах різноманітного суспільства; а також зв'язковий соціальний капітал (*linking social capital*), який відображає вертикальні взаємозв'язки між громадянами та інституціями влади, бізнесу або міжнародними організаціями, забезпечуючи доступ до ресурсів, впливу й підтримки (Putnam, 2000).

У праці «*Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*» (Putnam, 1993) Р. Патнем, використовуючи кількісні та порівняльні методи дослідження, проаналізував інституційну ефективність у південних і північних регіонах Італії. У фокусі дослідження були виборча активність, рівень читання преси, участь у громадських організаціях, довіра до місцевої влади. Учений дійшов висновку, що північні регіони Італії демонструють вищу інституційну ефективність завдяки вищому рівню соціального капіталу. Р. Патнем підкреслює, що соціальний капітал є ресурсом, який накопичується поступово, у процесі тривалих практик взаємодії, а отже, його неможливо створити штучно або за короткий період.

Загалом, ми погоджуємося з висновками Р. Патнема, який розглядає соціальний капітал як ключовий ресурс сталого розвитку демократії, що сприяє економічному зростанню, підвищенню інституційної ефективності та формуванню громадянського суспільства. Водночас слід зазначити, що модель соціального капіталу Р. Патнема базується на аналізі італійських регіонів з відносно стабільними економічними та соціальними умовами, і не враховує впливу кризових або надзвичайних ситуацій – таких як війна, окупація чи масові переміщення населення. Відтак вона не дає відповіді на питання: що відбувається із соціальним капіталом у ситуаціях, коли традиційні соціальні зв'язки руйнуються або змінюються під впливом екстремальних обставин?

Таким чином, для України важливо не лише застосувати, а й адаптувати модель Р. Патнема – з урахуванням трансформацій соціальних зв'язків у громадах в умовах війни, переосмислення традиційних

форм довіри та зростання значення горизонтальної солідарності. Особливого значення набуває аналіз нових механізмів взаємодії та саморганізації на місцевому рівні, що виникли у відповідь на виклики повномасштабного вторгнення. Метою статті є з'ясування можливостей адаптації моделі соціального капіталу Р. Патнема до сучасних українських реалій в умовах воєнного стану. Дослідження спрямоване на переосмислення ключових компонентів соціального капіталу – довіри, норм взаємодії, громадянської активності – крізь призму нових соціальних практик, що виникли у територіальних громадах України під впливом повномасштабної війни.

Результати.

Досліджуючи можливості адаптації моделі соціального капіталу Р. Патнема до сучасних українських реалій, необхідно враховувати, що повномасштабна війна в Україні по-різному впливає на різні територіальні громади, формуючи асиметричні умови розвитку, доступу до ресурсів та механізмів взаємодії. Така нерівномірність спричиняє фрагментацію локального досвіду й трансформує структуру соціальних зв'язків, що, у свою чергу, впливає на характер соціального капіталу в різних регіонах.

Прифронтові громади Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей (Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, 2025) зазнають найбільшого руйнування, функціонуючи в умовах постійної безпекової загрози, масових переміщень населення та гуманітарної кризи. В цих громадах переважає зв'язуючий соціальний капітал (bonding social capital), що ґрунтується на тісних внутрішньогрупових зв'язках (родинних, сусідських, неформальних), які забезпечують підтримку в умовах загрози та нестабільності. Одночасно важливого значення набуває зв'язковий соціальний капітал (linking social capital), який проявляється у взаємодії місцевого населення з державними інституціями, військовими адміністраціями, гуманітарними та волонтерськими організаціями, міжнародними донорами. Саме вертикальні зв'язки – доступ до ресурсів, допомоги, інформації, безпекових механізмів – відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності цих громад в умовах війни.

Територіальні громади Дніпропетровської, Харківської, Київської, Запорізької, Одеської та Полтавської областей, а також м. Київ стали основними приймаючими громадами для значної кількості внутрішньо переміщених осіб та зіткнулися з численними викликами, пов'язаними з їх інтеграцією. Це призвело до зростання навантаження на системи соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та житлової інфраструктуру. Згідно з даними

Міжнародної організації з міграції, станом на квітень 2024 року кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні становить близько 3,5 млн осіб, тоді як 4,7 млн осіб повернулися до свого постійного місця проживання (Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні, 2024). У таких умовах соціальний капітал приймаючих громад зазнав трансформацій: поряд із зв'язуючим соціальним капіталом (bonding social capital) почав активно розвиватися об'єднувальний соціальний капітал (bridging social capital), що базується на встановленні нових горизонтальних зв'язків між внутрішньо переміщеними особами та місцевим населенням через участь у спільних освітніх, культурних, волонтерських та громадських ініціативах.

У відносно стабільних територіальних громадах західних областей України – Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської, Чернівецької та Закарпатської – які залишаються поза зоною активних бойових дій, спостерігаються суттєві демографічні, економічні та культурні трансформації, зумовлені впливом повномасштабної війни. У територіальних громадах західних областей фіксується зростання активності організацій «третього сектору», розширення волонтерського руху та розвиток різноманітних форм самоорганізації шляхом створення волонтерських штабів, гуманітарних хабів, молодіжних платформ тощо. Наприклад, координаційні центри при обласних військових адміністраціях об'єднують волонтерів, бізнес і владу задля оперативної логістики гуманітарної допомоги. Простори «СпівДія Хаби» у Львові, Тернополі та Івано-Франківську функціонують як осередки надання матеріальної та психологічної допомоги, сприяння працевлаштуванню й культурній інтеграції внутрішньо переміщених осіб (Спільно для кожної дитини: результати функціонування Хабів підтримки сімей з дітьми в умовах війни, 2023). Молодіжні ініціативи, такі як МолоДвіжЦентр.Львів або Urban Space 100 в Івано-Франківську, стали платформами мобілізації молоді до участі у волонтерських, освітніх та інтеграційних проєктах (Громадянське суспільство у часи війни: виклики, рішення, потенціал, 2023). У Чернівцях та Ужгороді громадські та релігійні організації організували гуманітарні платформи, що забезпечують підтримку внутрішньо переміщених осіб через мережі довіри, взаємодопомоги та локальної координації. Такі практики сприяють зміцненню зв'язуючого соціального капіталу (bonding social capital) на якісно новому рівні, що проявляється у консолідації місцевого населення та внутрішньо переміщених осіб навколо спільних цінностей, національної єдності, практик взаємодопомоги та соціальної відповідальності.

Понад 160 деокупованих територіальних громад у Донецькій, Луганській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Харківській, Херсонській,

Чернігівській, Сумській та Одеській областях характеризуються різним ступенем інфраструктурних руйнувань і гуманітарних викликів. Більшість із них частково або повністю залежать від міжнародної гуманітарної підтримки. Серед основних організацій-донорів, що надають допомогу цим громадам – це Управління ООН з координації гуманітарних питань (UN OCHA), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Всесвітня продовольча програма (WFP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), а також недержавні організації, зокрема ГО «Схід SOS», ACTED, Save the Children, Норвезька рада у справах біженців (NRC), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та інші (Барінова, 2025). Ефективне використання зовнішніх ресурсів у деокупованих громадах сприяє зміцненню зв'язуючого соціального капіталу (bonding social capital), особливо за умов реалізації гуманітарних програм у партнерстві з місцевими громадськими об'єднаннями. Такий підхід дозволяє не лише задовольнити першочергові потреби населення, але й підтримати процеси локальної мобілізації, формування довіри, практик взаємопідтримки в громадах та посилення соціального капіталу на рівні громади.

Таким чином, розробка уніфікованої моделі розвитку соціального капіталу в територіальних громадах України в умовах війни є неможливою через асиметричність викликів і нерівномірність доступу до ресурсів. Модель соціального капіталу Р. Патнема потребує гнучкої адаптації до контексту кожної громади з урахуванням їхнього досвіду, потреб і ресурсного забезпечення.

Питання переосмислення ключових компонентів соціального капіталу, запропонованих Р. Патнемом – довіри, норм взаємодії та громадянської активності – набуває особливої актуальності в контексті нових соціальних практик, що сформувалися в територіальних громадах України під впливом повномасштабної війни. Доцільним у цьому разі є аналіз емпіричних даних, отриманих на основі статистичних і соціологічних досліджень за 2022-2025 роки.

За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у березні 2025 року, у більшості регіонів України спостерігається зниження рівня довіри до інституцій державної влади. Зокрема, державному апарату (чиновникам) не довіряють 79% опитаних, політичним партіям – 77%, Верховній Раді України – 77%, судовій системі – 73%, Уряду України – 71%, Прокуратурі – 63,5%, Національному антикорупційному бюро України – 62%, комерційним банкам – 54%. Натомість зафіксовано зростання довіри до недержавних і неформальних інституцій: добровольчих загонів – 85,5%, волонтерських організацій – 80%, церкви – 65%, громадських організацій – 60,5%. Найвищий рівень довіри українці

висловлюють Збройним силам України – 93,5%, а також Державній службі з надзвичайних ситуацій – 85,5% (Оцінка ситуації в країні..., 2025).

Розглядаючи такий компонент соціального капіталу, як норми взаємодії, Р. Патнем аналізував участь громадян у виборах, читання преси та членство у сільнотах. В умовах воєнного стану, який діє в Україні з 2022 року, проведення виборів є неможливим, тому за доцільне вважається аналіз альтернативних форм громадянської активності, зокрема динаміки розвитку інститутів громадянського суспільства. Згідно з даними Державної служби статистики України, кількість зареєстрованих громадських та благодійних організацій щороку зростає, що свідчить про поступове інституціональне зміцнення «третього сектору». Так, у 2022 році в Україні було зареєстровано 96543 громадських організацій, у 2023 році – 99556, а у 2024 році – 102860. Кількість благодійних організацій також збільшилася – з 20498 у 2022 році до 29910 у 2023 році (Статистичний щорічник України, 2024). Важливо зазначити, що після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну пріоритети діяльності цих організацій зазнали суттєвих змін. Основними напрямками стали допомога військовослужбовцям та цивільному населенню, організація евакуаційних заходів, забезпечення гуманітарною підтримкою, надання психо-соціальної допомоги тощо.

Результати загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова у серпні 2024 року, засвідчують зростання рівня громадянської активності в умовах повномасштабної війни. Серед найпоширеніших форм такої участі – волонтерська діяльність, допомога внутрішньо переміщеним особам, участь у гуманітарних ініціативах, патрулюванні територій і забезпечення тилової підтримки. Згідно з результатами дослідження, переважна більшість українців (71%) з початку повномасштабного вторгнення брали участь у різних формах волонтерської допомоги: підтримці Збройних сил України, допомозі внутрішньо переміщеним особам або тим, хто постраждав внаслідок бойових дій. Зокрема, 34% опитаних надавали фінансову допомогу, 15% – залучалися до фізичної праці, а ще 22% – допомагали одночасно матеріально та фізично. У регіональному розрізі простежується певна диференціація форм залучення: на Заході України зафіксовано вищий відсоток фізичної участі (25%) порівняно із загальнонаціональним показником, тоді як найвищий рівень фінансової підтримки спостерігається серед жителів Півдня (40%) та Центру (36%). Особливістю громадянської активності в сільських громадах є функціонування неформальних мереж взаємодопомоги, які, незважаючи на відсутність офіційного інституційного

оформлення, демонструють високу ефективність у реагуванні на кризові виклики та потреби місцевого населення (День Незалежності України: цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни, 2024). Цей зсув фокусу з вертикальної інституційної довіри на горизонтальні зв'язки свідчить про трансформацію соціального капіталу в напрямі посилення неформальних механізмів взаємодії, що корелює з концепцією Р. Патнема про роль горизонтальної взаємодії у зміцненні соціальної згуртованості та довіри в суспільстві.

Висновки.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо зробити висновки, що модель соціального капіталу Р. Патнема, розроблена в умовах стабільного демократичного розвитку, потребує адаптації до українського контексту воєнного часу. Така адаптація має враховувати як тривалий характер кризової ситуації, спричиненої війною, так і трансформації у структурі соціальних зв'язків, динаміці громадянської участі та механізмах мобілізації територіальних громад.

Аналіз емпіричних матеріалів дозволив встановити, що в різних типах територіальних громад домінують різні форми соціального капіталу. У прифронтових громадах ключове значення набуває зв'язковий соціальний капітал (linking social capital), що забезпечує зв'язок з державними структурами, донорами та іншими зовнішніми суб'єктами. У приймаючих громадах, які інтегрують внутрішньо переміщених осіб, активно розвивається об'єднувальний соціальний капітал (bridging social capital), що сприяє налагодженню міжгрупових горизонтальних зв'язків. У відносно стабільних громадах, а також у деокупованих територіях, переважає зв'язуючий соціальний капітал (bonding social capital), який забезпечує внутрішню

згуртованість і підтримку членів спільноти. З огляду на це, формування уніфікованої моделі розвитку соціального капіталу в умовах війни видається недоцільним через асиметричність викликів, нерівномірність доступу до ресурсів і специфіку соціального досвіду кожної громади.

Аналіз ключових компонентів соціального капіталу – довіри, норм взаємодії та громадянської – засвідчив, що в умовах війни відбувся зсув фокусу з інституційної (вертикальної) довіри до горизонтальних зв'язків і неформальних мереж. Така трансформація узгоджується з концепцією Р. Патнема, яка підкреслює значущість горизонтальної взаємодії для зміцнення соціальної згуртованості й довіри, однак в українському контексті вона набуває нових рис, пов'язаних із ситуативною мобілізацією та самоорганізацією громад в умовах постійної загрози.

Відповідно, адаптація моделі Р. Патнема до українських реалій має ґрунтуватися на таких положеннях: визнання асиметрії досвіду територіальних громад; урахування чинника війни та постійних загроз як сталого контексту функціонування соціуму; переосмислення громадянської участі як динамічного процесу, не сталої інституціоналізованої практики; акцент на динамічності та гнучкості соціального капіталу, а не лише на його накопиченні в традиційних формах.

Українські громади демонструють нову модель формування соціального капіталу, що базується на неформальній взаємодії, горизонтальних зв'язках, волонтерстві та здатності до самоорганізації в умовах кризи. Цей досвід відкриває нові аналітичні горизонти для подальших наукових досліджень і практичної розробки стратегій посилення спроможності громад через розвиток соціального капіталу, адаптованого до умов невизначеності ризику та тривалих кризових станів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Барінова, Д. (2024, Лютий 15). Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи. *Укрінформ*. Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html>
- Громадянське суспільство у часи війни: виклики, рішення, потенціал*. ICAP «Єднання». 2023. Відновлено з <https://ednannia.ua>
- День Незалежності України: цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни*. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 22 серпня 2024. Відновлено з <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-tsinnist-derzhavi-zgurtovanist-ta-volonterstvo-pid-chas-viyni>
- Дяконенко, О. (2023). Соціальний капітал територіальних громад України в умовах війни: сучасні трансформації та прогнозні зрушення. *Демографія та соціальна економіка*, 2(52), 54-71. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.054>
- Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні*. Міжнародна організація з міграції. Квітень, 2024. Відновлено з https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf
- Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу*. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва / Центр Разумкова. лютий–березень 2025 р. Відновлено з <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>
- Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією. Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 376 (2025) (Україна). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#Text>

- Спільно для кожної дитини: результати функціонування Хабів підтримки сімей з дітьми в умовах війни. UNICEF / Спільно HUB. (2023). Відновлено з <https://spilnoinua.org>
- Статистичний щорічник України за 2023 рік. (2024). Київ: Державна служба статистики України. Відновлено з https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

REFERENCES

- Assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures, attitudes towards elections during the war, and belief in victory*. Democratic Initiatives Foundation & Razumkov Centre. (2025, February–March). Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-hromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>
- Barinova, D. (2024, February 15). Recovery and development of de-occupied territorial communities: Reality and prospects. *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html>
- Civil society in wartime: Challenges, solutions, potential*. ISAR Ednannia. (2023). Retrieved from <https://ednannia.ua> ф
- Diakonenko, O. (2023). *Social capital of territorial communities of Ukraine in wartime: Current transformations and forecast changes*. *Demography and Social Economy*, 2(52), 54-71. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.054>
https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf
- Internal Displacement Report – Ukraine, Round 16*. International Organization for Migration. (2024, April). Retrieved from <https://www.iom.int>
- On approval of the list of territories where hostilities are (were) conducted or temporarily occupied by the Russian Federation (Order №. 376)*. Ministry for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. (2025). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#Text>
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Statistical Yearbook of Ukraine for 2023. State Statistics Service of Ukraine. (2024). Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
- Together for every child: Results of the functioning of support hubs for families with children in wartime*. UNICEF & Spilno HUB. (2023). Retrieved from <https://spilnoinua.org>
- Ukraine's Independence Day: The value of the state, unity, and volunteerism during the war*. Democratic Initiatives Foundation. (2024, August 22). Retrieved from <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-tsinnist-derzhavi-zgurtovanist-ta-volonterstvo-pid-chas-viyni>